

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра «Історія та українознавство»

Т.М. Саламатіна

**УКРАЇНА У СВІТОВОМУ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ**

**Конспект лекції
з дисципліни
*«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ»***

Харків 2011

Саламатіна.Т.М. Україна у світовому глобалізаційному процесі: Конспект лекції. – Харків: УкрДАЗТ, 2011. – 32 с.

Конспект лекцій підготовлений у відповідності до програми навчального курсу і є складовою навчально-методичного комплексу дисципліни “Зовнішня політика України”.

Конспект лекції присвячений одній з найбільш актуальних и загадкових проблем сучасності – світовому глобалізаційному процесу. Проаналізовано історичні витоки цього явища, основні етапи становлення, наукові концепції, що існують у сучасному світі щодо визначення цього явища, можливі позитивні та негативні прояви та наслідки глобалізації. Провідною проблемою лекції є визначення місця України у світових процесах, викликаних глобалізацією.

Видання призначене для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форми навчання.

Бібліогр.: 11 назв.

Конспект лекції розглянуто та рекомендовано для друку на засіданні кафедри “Історія та українознавство” 2 червня 2009 р., протокол № 10.

Рецензент

доц. Н.М.Каменєва

Т.М. Саламатіна

УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Конспект лекції
з дисципліни

«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ»

Відповідальний за випуск Саламатіна Т.М.

Редактор Решетилова В.В.

Підписано до друку 16.11.09 р.

Формат паперу 60x84 1/16 . Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 1,5. Обл.-вид.арк. 1,75.

Замовлення № Тираж 100. Ціна

Видавництво УкрДАЗТу, свідоцтво ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

Друкарня УкрДАЗТу,
61050 , Харків - 50, майдан Фейєрбаха, 7

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра «Історія та українознавство»

Т. М. Саламатіна

УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

***Конспект лекції з дисципліни
«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ»***

Харків 2009

Саламатіна.Т. М. Україна у світовому глобалізаційному процесі: Конспект лекції. – Харків: УкрДАЗТ, 2009. – 24 с.

Конспект лекцій підготовлено у відповідності до програми навчального курсу і є складовою навчально – методичного комплексу дисципліни “Зовнішня політика України”.

Конспект лекції присвячений одній з найбільш актуальних и загадкових проблем сучасності – світовому глобалізаційному процесу. Проаналізовано історичні витоки цього явища, основні етапи становлення, наукові концепції, що існують у сучасному світі щодо визначення цього явища, можливі позитивні та негативні прояви та наслідки глобалізації. Провідною проблемою лекції є визначення місця України у світових процесах, викликаних глобалізацією.

Видання призначене для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форми навчання.

Бібліогр.: 17 назв.

Конспект лекції розглянуто та рекомендовано для друку на засіданні кафедри “Історія та українознавство”, протокол № 10 від 2 червня 2009 року.

Рецензент
доц. Н.М.Каменєва

Сучасний світ ставить перед людиною, суспільством все більше загадок і питань. Нові явища, нові поняття вторгаються в наше життя і сповнюють його новим змістом. Серед найбільших загадок сучасності чи не найперше місце обіймає проблема глобалізації. Що несе вона людству, суспільству, окремій людині – прорив до нової якості життя чи нові проблеми, протиріччя, страждання. Для нас, українців, життєво важливо визначитись, чи встигаємо ми на потяг під назвою «Глобалізація» і перед нами відкриваються перспективи входження у світові структури і процеси, чи наше місце на лавці аутсайдерів.

План

- 1 Сутність поняття глобалізації.
- 2 Місце України у світовому глобалізаційному процесі.
- 3 Рух антиглобалістів.

1 Сутність поняття глобалізації.

Сьогодні важко знайти більш модну та дискусійну тему, ніж глобалізація. Їй присвячені десятки конференцій і симпозіумів, сотні книг, тисячі статей. Про неї сперечаються вчені, політики, бізнесмени, релігійні діячі, люди мистецтва, журналісти. Для одних глобалізація – це цілком достовірний процес, що почався порівняно недавно, але стрімко набирає обертів. Для інших проблема глобалізації уявляється міфом, що не має під собою реальних підвалин.

Зупиняючись на вибоках цього явища, слід відзначити, що деякі риси сучасної глобалізації проглядалися досить давно. Коріння процесу тягнуться з епохи колоніальних імперій, коли і було закладено основи міжнародних економічних відносин цього тисячоліття. Проте сучасні міжнародні економічні відносини, що складають підвалини

глобалізації, принципово відрізняються від тих, що були сформовані з початку епохи Великих географічних відкриттів і становлення колоніальних імперій. В епоху колоніалізму відносини вибудовувалися переважно між метрополіями і колоніями і являли собою фактично обмін готових товарів і виробів, вироблених в метрополії, на сировину та інші колоніальні товари. Підвалини ж сучасної системи будуються перш за все на товарно-економічних відносинах між розвиненими країнами, тобто по суті між самими метрополіями. Ці відносини являють собою обмін кінцевою високоскладною продукцією і передовими технологіями. Це пояснюється різною галузевою спеціалізацією тих чи інших розвинених країн та регіонів, що склалася історично. Так, наприклад для США являють інтерес вироби японської електронної промисловості, а для Японії – енергетичне обладнання, вироблене в США. Насправді ці ланцюжки набагато складніші та розгалуженіші. Тобто сучасні економічні відносини між країнами можна охарактеризувати як міжгалузеві. При цьому зберігаються також ті відносини, які існували між метрополією та колоніями, що виступають як внутрішньогалузеві. Розвинені країни використовують колишні колонії як джерело сировини і робочої сили, при цьому завозячи туди своє високотехнологічне виробництво. Інша важлива особливість процесу глобалізації полягає в інтернаціоналізації не стільки товарообмінних, скільки виробничих процесів.

Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що в кінці ХХ століття глобалізація стала, мабуть, найголовнішою тенденцією розвитку світової економіки, така ж роль її чекає і в ХХІ столітті. При цьому важливо зауважити, що роль глобалізації в житті людства не обмежується тільки змінами структури економіки – її прояви ми відчуваємо і в соціальній, і в культурній сферах.

Історики і політики ще довго сперечатимуться про багатющу спадщину минулого століття, але його ідейно-політичні наслідки навряд чи будуть переглянуті в осяжному майбутньому. В цілому їх можна звести до такого:

права людини мають фундаментальне значення, демократія сильніша від тиранії, ринок ефективніше за командну економіку, відкритість краща за самоізоляцію. Ця система цінностей та установок набула широкого розповсюдження і визнання у сучасному світі. Зближення поглядів та підходів, характерне для сучасного людства, так чи інакше проявляється у суспільній практиці. Після краху “соціалістичного табору” ринкова економіка, політична демократія, ідейний плюралізм, відкрите суспільство стали загальнозначущими орієнтирами руху вперед. Вперше в історії абсолютна більшість жителів Землі поступово виробляє загальне розуміння головних принципів життєвого устрою. Це – ідейний фундамент глобалізації.

Під глобалізацією слід розуміти поступове перетворення світового простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де вільно розповсюджуються ідеї і переміщуються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і відпрацьовуючи механізми їх взаємодії. Глобалізація, таким чином, спрямована на утворення міжнародного правового та культурно-інформаційного поля, своєрідної інфраструктури міжрегіональних обмінів.

Початок вивчення процесу глобалізації відносять до 1985 р., коли Р. Робертсон визначив даний процес як сукупність змін, що об’єктивно фіксуються, мають за головну мету об’єднання світу в єдине ціле. В основу філософії “глобалізації” покладено такі головні ідеї:

- “світо-системний” підхід Валлерстайна, що представляє людську спільноту як систему взаємодіючих регіонів “ядра”, “периферії” та “буферної зони”;
- модель “відкритого суспільства” Поппера як соціальний механізм постійної модернізації, а точніше – вестернізації;
- гегемонізм США по-бжезинському як геополітичне обґрунтування нового переділу світу;

- “Торговельний лад” Атталі як цивілізація грошей, що перетворюються із звичайного платіжного засобу в абсолютну, універсальну цінність;
- теорія Фукуями про те, що саме цей лад є вінцем цивілізації.

Не важко помітити, що західна філософія глобалізації має очевидно охоронний характер, тобто у соціальному плані вона спрямована на маскування та применшення протиріч, а не на їх вирішення. З такої точки зору протиріччя між прибічниками та супротивниками глобалізації – є прояв непорозуміння. Просто учасники дискусії мають на увазі різні боки одного й того ж самого явища. Тому треба не сперечатися, а об’єднуватися. Нехай одні рухають вперед науково-технічний та економічний розвиток, а інші – піклуються про мінімізацію його негативних наслідків. Ті ж, хто цього не розуміє – просто ретрогради та вороги прогресу. Питання про те, наскільки реальна така ідилія, навіть не розглядається.

Погляди на глобалізацію не є однорідними. Проте можливе об’єднання думок учених стосовно до глобалізації у трьох аспектах, а саме: когнітивний аспект, тобто, що відомо про процес глобалізації; емоційний, тобто, як треба ставитися до цієї інформації; поведінковий, тобто, що треба робити.

Когнітивний аспект

Відносно когнітивного аспекту думки вчених в основному схожі. Можна виокремити приблизно ті ж самі події та явища у зв’язку з процесом глобалізації . Проте відмінності впливають, коли мова йде про можливі причини глобалізації й того, хто за нею стоїть. В цьому випадку думки поділяються на дві групи.

Перша група дослідників відстоює позицію об’єктивності процесу глобалізації, як явища природного, такого, що порівнюється тільки з природними, еволюційними або ж історичними факторами.

Друга група вважає, що процес глобалізації – це “рукотворне”, штучне явище, і його авторство найчастіше приписується якійсь одній країні або політичній силі, наприклад, Сполученим Штатам Америки.

Емоційний аспект

В емоційному аспекті виявляється найбільше протиріччя дискусії щодо глобалізації. Особливо відкритим воно стає внаслідок того, що, навіть не маючи достатніх знань з якогось предмету, завжди є можливість оцінити його емоційно, хоча б на рівні психосемантичної оцінки терміну. Тут виділяють три групи думок.

Глобалізація має негативну оцінку. В першу чергу в даній групі обговорюють небезпеку глобалізації, тему світового панування однієї окремо взятої країни або владу так званого “золотого мільярду”.

Глобалізація має позитивну оцінку. Прибічники даної точки зору в меншості. При обговоренні позитиву глобальних світових процесів відзначається високий ступінь інформаційної відкритості світу, розвиток високих технологій та деякі аспекти економічного співробітництва країн в рамках глобалізації.

Глобалізація має нейтральну оцінку. Дослідники, що намагаються уникнути як позитивної, так і негативної оцінки глобалізації, наголошують на неможливості емоційного ставлення до об’єктивних процесів, наукових фактів тощо. Глобалізація існує як об’єктивне явище, із своїми законами, із своїми плюсами і мінусами, і не несе в собі тільки позитивний чи тільки негативний аспект.

Поведінковий аспект

Поведінковий аспект ставлення до глобалізації серед українських науковців найбільш яскраво та чітко визначився в ході обговорення варіантів участі України в процесі глобалізації. Думки вчених також розділилися на три групи.

Більшість науковців вважає необхідним для України брати активну участь у процесі глобалізації, при цьому зливаючись з західною культурою, але і привносячи в це об'єднання й свої національні особливості. Україні є чим поділитися із світом, у неї великий економіко-географічний, інтелектуальний та культурний потенціал.

Окремі дослідники висувують тезу про те, що Україна повинна не тільки активно взяти участь у процесі глобалізації, але й намагатися вийти на помітні місця у цьому процесі, оскільки має значні можливості у багатьох сферах.

Наступна група науковців вважає, що процес глобалізації не має власного світогляду, він об'єктивний, тому мова не може йти про злиття з західною культурою або про те, хто очолить глобалізацію, можна говорити лише про інтеграцію у всесвітній неідеологізований об'єктивний процес, що називається глобалізацією.

Парадокси глобалізації не випадково стали предметом гострих теоретичних дискусій: неоднозначність процесів, що розгорнулися в сучасному світі, не може не відбиватися й на уявленні про них. В науковій літературі поки що не знайдено відповідей на багато політичних питань, породжених глобалізацією, оскільки основна увага авторів зосереджена на її економічній та культурній складових. Ця проблема набуває першочергового значення в політичній теорії та практиці через те, що вже зараз простежується тенденція до витіснення політики із сфери регулювання соціальних процесів. Політичні важелі заміщуються фінансовими, що примушує цілі країни здійснювати ті чи інші перетворення, запроваджувати певні технічні та економічні інновації, в інший спосіб готувати власні кадри та навіть по-іншому формувати свої владні структури. Це висуває питання: як відбуваються згадані процеси в різних країнах та які параметри існуючого поля політики містять в собі прототипи недалекого майбутнього?

Останніми десятиліттями глобалізація економічних, соціальних, політичних і культурних процесів проглядається

все чіткіше. Однак оскільки країни світу значно відрізняються за масштабами та рівнем соціально-економічного розвитку, можна припустити, що результати впливу глобалізації на окремі держави та групи держав також далеко не однакові.

У зв'язку з цим з'явилася точка зору, прибічники якої ставлять під сумнів реальні можливості самостійних дій націй-держав та вважають можливою і необхідною тільки "сильну глобалізацію". Більше того, вони вважають, що в XXI столітті глобалізаційні процеси дозволять США зберегти своє лідерство у світі. Чому саме США? Автори гіпотези вважають, що США, залишившись після краху СРСР єдиною наддержавою, стали головним рушієм глобальних процесів не тільки в економічній і політичній сферах, але і в культурній. З одного боку, культура самих США еволюціонує від суто американської до еkleктичної моделі співіснування та симбіозу різних культурних традицій та впливів, що робить її придатною й для інших країн. З іншого боку, настановлення американської "культуровиробничої" індустрії на ринковий успіх дозволяє США виступати найбільшим постачальником будь-якої "культурної продукції" – як високого, так і низького ґатунку. Так, три чверті стрічок, що демонструються у світі на відеокасетах або в кінотеатрах, – американські.

Американізація, по суті, не є конкретизацією глобалізації з включенням в неї елементів американської національної культури. Практика міжнародних відносин останнім часом свідчить про неадекватність такого підходу. Незважаючи на переможну риторику за роки після розпаду СРСР США не виробили достатньо ефективних механізмів реалізації своїх національних інтересів як єдиного гегемона однополярного світу. У період діяльності адміністрації Клінтона відбувався напружений пошук і практична апробація різних підходів і методів розв'язання зазначених задач, що не призвів до бажаних позитивних результатів.

Певним прецедентом реалізації технологій світового домінування можна вважати дії США після трагічних подій 11 вересня 2001 року. Протягом кількох тижнів після цієї дати був сформований ефективний механізм залучення незалежних країн як засобів розв'язання конкретних задач у рамках єдиного плану, розробленого керівництвом США одноосібно. При цьому виявилися фактично відстороненими від прийняття ключових політичних рішень такі найважливіші міжнародні організації, як ООН і, що особливо характерно, НАТО. Таким чином був зроблений рішучий крок до остаточного демонтажу наріжних структур системи міжнародних відносин, що склалися після Другої світової війни.

Далеко не завжди справедливо пов'язуються з Америкою навіть ті аспекти глобалізації, які розглядаються часом як прояв її експансії: поширення в світі англійської мови – заслуга не стільки США, скільки Великої Британії; основні торгові потоки контролюються нині європейськими та азійськими країнами; найвідоміші спортивні команди грають в Європі, а трьома величезними американськими студіями звукозапису володіють англійські, німецькі та японські інвестори. Глобалізація не передбачає встановлення певних універсальних моделей. Навіть в економічній сфері не спостерігається вільного руху товарів і капіталу, до того ж інформаційна революція не скорочує, а скоріш розширює господарський розрив між багатими та бідними країнами. Що стосується сфери культури, то тут найбільш типовою відповіддю на глобалізаційні тенденції стає звернення народів до своїх духовних джерел з акцентом на національні традиції.

Претензії США на управління світовим розвитком суспільства зустрічаються з сильним опором різних сил. Глобалізації протистоїть регіоналізація. Процеси створення ефективних регіональних об'єднань відбуваються в Латинській Америці, Південно-Східній Азії. Глобалізації протистоїть і локалізація. Народи багатьох країн

намагаються протиставити “глобалізації по-американському” особливості своєї культури.

Але суперечності глобалізації охоплюють відносини не тільки між державами і регіонами, але й між розвинутими країнами і тими, що розвиваються. Відмінності у розвитку цих країн – це два полюси сучасного світу, взятому в глобальному масштабі.

Водночас з розшаруванням країн по вертикалі Північ-Південь існує соціальна неоднорідність населення кожної країни і Півночі, і Півдня. Це призводить до суперечностей між класами, соціальними групами, верствами суспільства у всіх країнах. Суперечності між багатими і бідними, між Північчю і Півднем не можна сьогодні розглядати суто “географічно”; лінії поділу проходять всередині кожної з цих двох груп країн, по суті своїй вони є соціальними у глобальному масштабі.

Дослідників надзвичайно цікавить питання про причини формування глобалізаційних процесів. Більшість авторів сходиться в тому, що до їх числа можна віднести:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);
- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

До основних ознак процесу глобалізації слід віднести:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних

виробничих комплексів поза національними кордонами;

- фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних структур світу;
- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;
- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;
- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів.

У сучасному світі глобалізація справляє домінуючий вплив на розвиток будь-якої держави. З одного боку, через розповсюдження інновацій у сфері технологій і менеджменту, активний обмін товарами, послугами, інвестиціями вона сприяє підвищенню ефективності функціонування національних економік, а з іншого – посилює нерівномірність, асинхронність та диспропорційність розвитку. На одному полюсі сучасної світової економіки концентруються країни – глобальні лідери з домінуванням США. На основі вдалої багаторічної експансії у всіх сегментах світового ринку, накопиченого у безпрецедентних масштабах капіталу, ключовими факторами їх успіху стають інтелектуалізація, соціалізація, екологізація, деіндустріалізація економіки, пріоритетність знань та інформації, розвиток “людського капіталу”.

На іншому полюсі світової економіки – більшість країн, для котрих економічна глобалізація проявляється як якісно нові умови розвитку, на які практично неможливо впливати, але обов’язково треба враховувати. Особливо важливо враховувати масштаби та динаміку процесу становлення системи глобального управління ресурсами планети і перерозподілом світового доходу, який не є еквівалентним.

Глобалізація тісно пов’язана з регіоналізацією світового господарства. З одного боку, це дві суперечливі,

різноспрямовані за характером дії та практичними наслідками тенденції, а з іншого – консолідація глобального ринку посилюється діяльністю потужних регіональних коаліцій країн, які, маючи перш за все спільні економічні інтереси, об'єднують свої зусилля з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для реалізації міжнародного співробітництва на регіональному рівні, що дозволяє їм досягти найбільшого ефекту від співробітництва з іншими членами угруповання та ефективно реалізовувати на міжнародній арені широкий спектр стратегічних інтересів. Найбільш інтенсивна господарська взаємодія спостерігається в межах таких потужних інтеграційних угруповань: ЄС, НАФТА, АТЕС, АСЕАН, МЕРКОСУР. Так, на частку НАФТА, ЄС і АТЕС припадає приблизно 80 % світового ВВП, 82 % всіх державних бюджетів країн світу і 85 % експорту.

Регіоналізація виступає своєрідним проявом і формою реалізації глобалізації, загострюючи суперечності глобального розвитку. З одного боку, зняття бар'єрів у рухові товарів, послуг, капіталів, робочої сили в межах інтеграційних об'єднань виступає каталізатором зростання міжнародного співробітництва у глобальному масштабі. А з іншого боку, позитивний ефект від впровадження такої лібералізації обмежується спільними кордонами регіонального інтеграційного об'єднання та супроводжується введенням обмежувальних заходів у відносинах з країнами, які не є членами даного регіонального інтеграційного угруповання. Регіональна інтеграція розвивається на сучасному етапі більш динамічно, ніж процеси глобальної інтеграції.

Глобалізація – це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як прогресивні наслідки, так і негативні. До позитивних можна віднести такі: поширення нових інформаційних технологій та пов'язаних з ними переваг (скорочення часу і витрат на трансакції, поліпшення умов праці і життя); перехід на ресурсозаощаджуючі технології; посилення уваги до важливих проблем людства та інші.

Однак глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростання участі країни у світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікації руху технологічних нововведень тощо, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків. Світова практика доводить, що вираш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності. Отже до негативних наслідків глобалізації відносяться такі: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності. Саме тому глобалізація як суперечливий процес потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях. Головне протиріччя глобальної економічної системи пов'язане з формуванням в рамках провідних західних держав замкненої господарської системи. Цей процес можна прослідкувати за такими напрямками: концентрація в постіндустріальному світі більшої частини інтелектуального і технологічного потенціалу людства; зосередження основних торговельних потоків у межах співдружності розвинених держав; замикання інвестиційних потоків та спрямованість міграційних потоків з країн “третього світу” в розвинені регіони планети. Перший напрямок є найбільш очевидний. До 1990 р. країни “Великої сімки” контролювали 87 % всіх зареєстрованих у світі патентів, а за таким показником, як вкладання у розвиток наукомістких технологій, США у 36 разів випереджали Росію. Протягом 90-х років країни-члени ОЕСР витрачали на наукові дослідження і розробки в середньому близько 400 млрд дол. США щорічно, з яких 44 % припадало на США. Ці тенденції виражаються передусім у зростанні могутності

постіндустріального світу. Вони проявляються і у їхній зростаючій інвестиційній привабливості, яка забезпечує приплив іноземних капіталовкладень. Другий напрямок пов'язаний з випереджаючими темпами зростання світової торгівлі порівняно з темпами зростання обсягів виробництва більшості розвинених країн. Так, з 1870 до 1913 рр. обсяги експорту європейських країн збільшилися на 43 % порівняно зі зростанням їхнього ВВП, а в 50-60 рр. ХХ ст. – уже на 89 %. Третій напрямок пов'язаний з новою якістю інвестиційної активності в розвинених країнах. Зростання інвестиційних потоків і їх зосередження в межах постіндустріального світу на сьогодні помітні, як ніколи раніше. Прикладом може бути розподіл інвестицій США і в США за окремими секторами і джерелами. Якщо у Європу у 1970 р. спрямовувалося близько 1/3 всіх американських інвестицій, то на сьогодні – вже 50 %, тоді як на частку Японії і нових індустріальних країн Азії припадає не більше 8, а Мексики – менше 3 %. Характерно, що компанії, які представляють розвинені економіки (США і Європи), інвестують до 80 % всіх коштів у галузі високотехнологічного виробництва, а також у банківський і страховий бізнес. Четвертий напрямок пов'язаний з відчутним зменшенням міграційних потоків усередині постіндустріального світу з постійним зростанням кількості нелегальних іммігрантів з країн “третього світу”. Якщо в 50-ті роки в США 68 % легальних іммігрантів прибувало з Європи або Канади і належали вони в основному до середнього класу, то у 80-90-ті роки більше 83 % їх чисельності були азійського або латиноамериканського походження і, як правило, не мали достатнього рівня освіченості. За умов глобалізації значно посилюється не лише економічна, але і політична і соціальна нерівність між країнами. Розрив у доходах між 1/5 частиною народонаселення, що проживає в найбільш заможних країнах, і 1/5, що проживає в найбідніших країнах, у 1997 р. виражався співвідношенням 74/1, порівняно з 60/1 в 1990 р. і 30/1 – в 1960 р. Для порівняння – у 1900 р. цей розрив становив 3/1, у 1913 р. – 11/1. У країнах, що відстали у

своєму соціально-економічному розвитку, щорічні втрати від не вигідних умов торгівлі, а також різниці в доступі до праці і фінансів становлять 500 млрд дол. США, що в 10 разів перевищує обсяг державної іноземної допомоги.

Таким чином, глобальної економіки на сьогодні не існує: має місце господарська система, в якій економічний і соціальний розвиток більшої частини людства знаходиться в жорсткій залежності від прогресу постіндустріального світу і від його можливості впливати на події в решті регіонів планети. Безумовно, господарські та інформаційні зв'язки стають все більш інтенсивними, проте їх значення в рамках різних соціально-економічних систем залишаються діаметрально протилежними. Всередині постіндустріального світу глобальні тенденції призводять в кінцевому результаті до зближення рівнів розвитку окремих країн і їх жорсткого протистояння з рештою світу.

Глобалізація світогосподарських зв'язків загострює глобальні проблеми людства, які можна визначити як комплекс зв'язків і відносин між державами і соціальними системами, суспільством і природою в загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу і можуть бути вирішені лише в результаті їх взаємодії. Класифікація глобальних проблем:

- 1 Політичні проблеми (недопущення світової ядерної війни і забезпечення стабільного миру, роззброєння, військові та регіональні конфлікти).
- 2 Природно-екологічні проблеми (необхідність ефективною і комплексною охорони навколишнього середовища, енергетична, сировинна, продовольча, кліматична, боротьба з хворобами, проблеми світового океану тощо).
- 3 Соціально-економічні проблеми (стабільність розвитку світового співтовариства, ліквідація відсталості країн, що розвиваються, проблема розвитку людини, злочинність, стихійні лиха, біженці, безробіття, бідність та ін.)

4 Наукові проблеми (освоєння космічного простору, довгострокове прогнозування тощо).

Кожна з названих глобальних проблем породжена специфічними причинами, які зумовлені, з одного боку, особливостями розвитку продуктивних сил, географічним положенням країни, рівнем прогресу техніки, природно-кліматичними умовами, тобто матеріальним вмістом суспільного способу виробництва, а з іншого боку – специфічною суспільною формою, особливостями розвитку відносин власності. При численності глобальних проблем їм притаманні причинно-наслідкові зв'язки, які визначають розвиток технологічного способу виробництва. Найбільш поширеною причиною загострення глобальних проблем є інтенсивне зростання останніми роками народонаселення планети, або так званий демографічний бум, який до того ж супроводжується нерівномірністю зростання чисельності населення в різних країнах та регіонах, причому найвищий приріст населення спостерігається в країнах з низьким рівнем розвитку продуктивних сил. Так, якщо темпи приросту населення в країнах, що розвиваються, протягом ХХ ст. склали близько 2,5 % на рік, то в розвинених країнах не перевищували 1 %. Це стало причиною того, що в Африці, Азії і Латинській Америці близько 1 млрд люд. живуть в умовах абсолютної бідності, близько 250 млн дітей хронічно не доїдають, а від голоду і недоїдання щорічно помирає майже 40 млн люд. Демографічний вибух спричиняє загострення таких глобальних проблем, як продовольча, екологічна, сировинна, енергетична. Важливою причиною загострення глобальних проблем з точки зору матеріально-речового вмісту є низький рівень впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, а також екологічно чистих технологій. Внаслідок цього з природної речовини, яка залучається у виробничий процес, лише 1,5 % набуває форми кінцевого продукту.

Важливою складовою глобальних проблем є екологічні, спричинені варварським ставленням людини до природи, що проявляється у масовому вирубуванні лісів, знищенні

річок, створенні штучних водосховищ, забрудненні шкідливими відходами прісної води. Щорічно у світі знищується 15 млн га лісів, на одне посаджене дерево припадає 10 вирубаних. Порівняно з початком ХХ ст. споживання прісної води зросло більше, ніж в 7 разів і у 90-х роках складало майже 300 кубометрів на рік на людину. Враховуючи, що чверть людства відчуває нестачу прісної води, проблема забезпечення населення якісною питною водою висувається на перше місце. При цьому, за даними Світової організації з охорони здоров'я, виникнення близько 80% різноманітних захворювань пов'язане із споживанням неякісної питної води. Злочинно халатне ставлення людей до природи спостерігається і у втраті величезних масивів землі. За останні 100 років людство втратило 200 млн кв. км землі, а на сьогодні щорічно втрачає близько 6-7 млн га родючих земель.

З початку 70-х років розпочалася екологічна криза, яка означає різке загострення протиріч між людиною і природою, їх конфлікт, глобальне порушення рівноваги у природному кругообігу речовин.

Важливими ознаками цієї кризи є глобальні зміни клімату і виникнення парникового ефекту. В результаті безпрецедентних масштабів впливу людини на довкілля, виходу людської діяльності за межі планети у космічний простір, втягування у виробничий процес всіх складових біосфери (повітря, води, рослинного і тваринного світу) озоновий шар над планетою різко зменшується, що може призвести до всесвітнього потепління, танення льодовиків Арктики, затоплення більшої частини населених пунктів Землі, посилення ураганів та іншого.

2 Місце України у світовому глобалізаційному процесі

Входячи у третє тисячоліття, ми потрапляємо у «глобальний» світ, який або взагалі не бачить України, або відводить їй місце третьосортної держави. Це повинно

радикально змінювати стратегію національного поступу, оскільки у такому світі розв'язання хоч би локальних проблем потребує глобальних зусиль. Національні політичні партії, рухи, блоки, економічні товариства уже нездатні подолати нинішній хаос, а тим більше ініціювати перетворення України на сильну, здорову та духовно багату державу.

Глобалізація – це результат розвитку продуктивних сил та інтернаціоналізації всіх сфер суспільного життя, це той процес, в умовах якого все людство входить в нову техніко-технологічну еру. Це означає, що виробничий процес, який відбувається в одній країні, стає складовою інтернаціонального процесу світового масштабу. Вона стимулює зміни в економіці, політиці, культурі, поглинаючи серйозні капіталовкладення. Світова економіка в даному випадку стає єдиним глобальним ринком товарів і послуг з національною виробничою зоною.

Головна мета глобалізації для розвинутих країн – створити такі системи міжнародних економічних відносин, які б забезпечували кращі умови економічного розвитку для країн-учасниць. Країни, що розвиваються, шукають в ній шляхи для найсприятливішого розвитку своєї економіки. Україна не може залишитись осторонь і стати сировинною країною, її традиційна «візитка» – обробні галузі та високі технології, тим-то слід удосконалювати політику інвестицій. Український шлях глобалізації, її стратегічний вибір полягає в розробленні нової моделі глобальної інтеграції, розробці та реалізації національної стратегії випереджального інтелектуально-інноваційного розвитку. Така модель стратегії має поєднати світогосподарський досвід з великими невикористаними можливостями держави. Стратегія розвитку економіки України не може бути сформована, а тим більше прийнята Верховною Радою без урахування чинників глобальної інтеграції, які вже справляють вагомий вплив на життя нації.

Інтеграція в економічну світову співдружність має бути головним пріоритетом України. Це життєва необхідність

досягнення високих стандартів громадянського суспільства і правової держави, підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки, сприяння просуненню економічних реформ, розв'язанню соціальних проблем і підвищенню рівня добробуту всіх верств населення країни. Скажімо, вступ України до Всесвітньої торгової організації (ВТО) надає можливість реалізувати угоду між Україною і Європейським Союзом, а також одержати запрошення від Євросоюзу до вищої форми співробітництва. Такий крок дасть змогу будувати торгові відносини нашої держави з іншими країнами у визначених міжнародно-правових рамках, наприклад, не робити торгових обмежень з політичних міркувань, забезпечити рівномірну участь України у процесі лібералізації у світовій торгівлі, сприяти розвитку торгово-економічних відносин з основними торговими партнерами, формуванню зон вільної торгівлі. Вступ до ВТО також відкриває можливість розв'язати низку практичних проблем доступу українських товарів і послуг на зовнішні ринки: зменшення тарифних і нетарифних обмежень на світових ринках; поліпшення структури українського експорту, збільшивши питому вагу товарів з високим рівнем обробки; одержання режиму найбільшого сприяння в торгівлі; забезпечення справедливого вирішення суперечок і захист національного товаровиробника.

Чим більше Україна матиме об'єктивних і позитивних економічних аргументів на свою користь, тим швидше вона зможе інтегруватися в європейські та й світові структури і розглядатися як справді привабливий економічний і торговий партнер. При цьому пріоритет неодмінно має надаватися внутрішнім процесам. Це означає, що **внутрішня стратегічна політика України має бути глобально орієнтована, тобто повинна забезпечувати послідовну технологічну модернізацію внутрішніх виробничо-економічних структур, підвищуючи їх міжнародну конкурентоспроможність та експортну орієнтацію. Тільки це може дати довгостроковий ефект.**

Найголовнішим критерієм, що характеризує розгортання процесу переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку, є зростання взаємозалежності економік різних країн, посилення глобальної інтеграції інформаційно-інтелектуальних аспектів. Унаслідок утворюються два економічних уклади: старий індустріальний і новий інтелектуальний глобалізм. В їх основі – більша відкритість національних ринків, суттєвіше поглиблення міжнародного поділу на кооперації праці.

Суттєвим напрямом глобалізації є прискорення формування внутрішнього національного інституціонального середовища та ринкової інфраструктури, спроможних сприйняти позитивні впливи глобальних трансформацій. Вирішальну роль тут має відігравати інноваційно-інформаційна внутрішня інфраструктура країни (наука, освіта, культура, релігія, система виховання дітей, формування сім'ї, організація праці тощо). А відсутність ринкової та інноваційної інфраструктури, як правило, веде до деградації економіки, перешкоджає її послідовній, поетапній інтеграції в глобальний інтеграційний простір. Тому стратегічним імперативом розвитку на наступне десятиріччя слід вважати прискорене створення державної інноваційної ринкової інфраструктури й інноваційного інституціонального середовища. Такий напрям розвитку економіки України обнадіює й тим, що через особливі конкурентні інтереси головних західних країн зростає їх взаємозалежність, розширюються масштаби інтеграції. Реалізуючи свою глобальну стратегію, західні країни попри власну волю змушені відкривати частину глобального простору для таких країн, як наша. Цим шансом Україна повинна скористатися.

Процес глобалізації розгортається суперечливо. Для нього характерні як позитивні, так і негативні сторони. Це стосується характеру його впливу як на національні економіки, так і на весь хід світового господарського розвитку. Зокрема, некерована, насильницька глобалізація

загрожує не тільки бідним і відсталим країнам, а й країнам-лідерам. Прагнучи максимальних вигод, глобалізаційний капітал породжує потужні спекулятивні фінансові потоки, які руйнують економіку слабких держав і дестабілізують фінансові ринки сильних. Звичайно, найбільших втрат зазнають перші.

Тобто, з одного боку, глобалізація небачено розширює можливості окремих країн щодо оптимізації використання наявних ресурсів, удосконалення техніки і технології, їх оновлення, уніфікації і поширення. Вона відкриває небачені можливості для оперативного спілкування, усуває бар'єри для торгівлі, робить світ взаємозалежним, взаємопов'язаним. Стільникові телефони та Інтернет, наприклад, зробили інформацію доступною всім. Такі науково-технічні досягнення дають змогу суттєво скорочувати витрати на здійснення міждержавних чи транснаціональних ділових контактів. Міждержавна торгівля, як і потоки капіталу, перевищила половину загального товарообігу. Цьому сприяє діяльність транснаціональних компаній, відкриття кордонів, уведення єдиних митних правил, доступних тарифів.

З іншого боку, глобальні процеси посилюють розшарування серед країн: ті, що не зуміли включитися у світовий обіг фінансів і торгівлю, приречені на відставання. Загострення проблем на ринку праці породжує міграцію – масове переміщення людей.

Ще один аспект «підривної діяльності» глобалізації – масовий вплив капіталів, кваліфікованої робочої сили та інтелекту до країн «золотого мільярда».

Отже, глобалізація створила нові небезпеки, особливо для країн з недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою дрібних підприємців, некваліфікованих працівників. Вона негативно впливає на національну культуру, духовність, призводить до засилля масової культури, її вестернізації. Вона відкриває нові можливості для кримінальних груп, відмивання брудних грошей, тіньової економіки, торгівлі наркотиками. Глобалізація

фінансів стає причиною зростання спекуляцій, підвищується ризик системних збоїв, зростає взаємна вразливість – фінансові кризи однієї країни можуть мати регіональні, а то й глобальні наслідки.

Але негативні наслідки глобалізації – це результат сучасного бурхливого розвитку і непідготовленості суспільства до її регулювання. Визнаючи незаперечні переваги глобалізації, маємо враховувати й її неоднозначність, різноспрямованість впливу на різні групи країн і галузі сучасного виробництва. Все-таки глобалізація скоріше корисна, ніж шкідлива. Тому до неї треба пристосуватися – використовувати переваги і протистояти недолікам. Тим більше, що необоротність позитивних зрушень в економіці залежатиме як від мобілізації внутрішніх можливостей зростання, так і від активної участі України у глобалізаційних процесах.

Україна, почавши перехід до ринкової економіки, потрапила у кризову смугу. Розвиток держави протягом років незалежності супроводжувався найпохмурішими прогнозами. Коли українська економіка почала набирати позитивних темпів розвитку, зазвучали голоси, що зростання йде не в той бік – мовляв, реіндустріалізація веде нашу країну давно заіржавілою колією. Якщо розвинуті країни рушили в бік будівництва постіндустріального інформаційного суспільства, коли цивілізований світ інтенсивно розвиває телекомунікаційні технології, ми відновлюємо в себе віджилі індустріальні технологічні системи. Але ж опоненти не хочуть помічати того факту, що саме телекомунікаційні технології, Інтернет, комп'ютеризація в Україні розвиваються найвищими темпами. Але вічне запитання «що робити?» з порядку денного не знімається. **І на сьогодні в ньому яскраво висвітлюється – як поставитися до глобалізації. А дуже просто – від цього процесу не ухилитися.**

Перед Україною постала низка проблем, запитань.

Найголовніші з них – **це вплив глобалізації та регіоналізації на міжнародні соціально-економічні та**

фінансово-валютні проблеми, розв'язання яких дасть змогу консолідувати зусилля на будівництві держави загального добробуту. Водночас трансформація економічної системи України – процес, неминучість якого визначається самими соціально-економічними і науково-технологічними параметрами ХХІ століття.

Однак лише створення ринкової економіки не виведе Україну на рівень сучасної цивілізації. Самі по собі ринкові трансформації, не збагачені технологічними проривами, не можуть забезпечити економічне диво. «Східно-азіатські тигри», наприклад, прорвали монополію «монотонного» прогресу саме завдяки технологічним проривам. Сучасний ринок потрібен насамперед для того, щоб піднести мотиваційні стимули для вільної праці. А ринковий механізм має бути використаний для здійснення радикальних структурних перетворень, спроможних поставити Україну в один ряд із найрозвинутішими державами постіндустріального рівня.

Останнім часом тільки через інтереси глобалізаторів Україна штучно потрапила до технологічно відсталих держав. На початку 90-х років вона перебувала серед 20 надрозвинутих держав світу. Технологічний потенціал у ряді секторів (космос, радіоелектроніка, авіа- і суднобудування, виробництво танків, електрозварювання, в т.ч. і живих тканин, нові матеріали) в Україні зберігся. Тому технологічний прорив і випередження розвинутих країн у принципі можливі щодо багатьох напрямів. Такі напрями, як правило, починаються на локальному рівні технологічних структур (спеціальні економічні зони, технополіси, технопарки). Отже, потрібні передумови у нас об'єктивно існують. Проте потужний синергічний ефект об'єднаної народної праці не може бути досягнутим, коли суспільство розділене, коли державна солідаризація відсутня, коли господарська ініціатива та підприємництво придушуються фіскальними податками.

На сьогодні в Україні існують непогані стартові умови, щоб підключитися до загальноцивілізаційних глобальних процесів. Вона має досить добрі потенційні глобалізаційні зв'язки, які можуть сприяти успішному інтегруванню у світову економічну співдружність розвинутих країн. Для цього в країні є значний науково-технічний та інтелектуальний потенціал, кваліфікована робоча сила. Україна має величезні невикористані запаси емоційної та психологічної енергії, яка проявилася внаслідок проголошення власної незалежної держави, що було віковичною мрією багатьох поколінь українського народу. Потужний вибух цієї енергії спрямований на політичне, економічне, духовне відродження нації, що є великим додатковим чинником *прискороного* прилучення України до загальноцивілізаційних процесів і структур.

Крім того, в Україні є добрі економічні передумови, необхідні для впровадження центральноєвропейської моделі розвитку – потужна економіка, успіхи в проведенні малої приватизації, дешева і кваліфікована робоча сила, великі природні багатства тощо. Перспективи економічного розвитку для України будуть залежати від змоги знайти новий національний шлях, нову модель свого розвитку – модель глобального інтегрування малого та середнього бізнесу виробничого типу, що спирається на нову технологічну основу. Тільки малий та середній бізнес здатен швидко адаптуватися до змін у глобальній економіці. Тут мається на увазі не бізнес взагалі, а бізнес інноваційного спрямування. Саме через цей бізнес в умовах дефіциту інвестицій можуть бути запроваджені високі технології, здійснено технологічне переозброєння. Зрозуміло, що фінансові ресурси в цю ризиковану сферу бізнесу без належної державної підтримки і гарантій не будуть вкладатися, особливо закордонні. Не варто заплющувати очі на те, що процеси глобалізації за певних умов можуть призвести до непоправних втрат серед науково-технічної еліти України, якщо держава вже найближчим часом не зможе знайти необхідних коштів хоча б для стабілізації

економічного стану науково-освітньої сфери. Отже, головним напрямом реалізації такої моделі є широкомасштабна, всеохоплююча модернізація економіки, яка передбачає докорінне оновлення всієї системи суспільного виробництва. Для цього дуже важливо точно визначити пріоритетні напрями і форми економічної модернізації. З цією метою варто скористатися ґрунтовним аналізом багаторічного досвіду розвинутих країн, який показує, що провідні позиції у світовій економіці зайняли ті країни, які в своєму економічному розвитку спиралися на власні конкурентні переваги. Тому, вибудовуючи пріоритети економічної модернізації в Україні, слід визначити і науково обґрунтувати ті види діяльності, які спроможні забезпечити міцний конкурентний статус як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Для цього потрібно створити належні фінансові умови, оскільки потенціал економічного розвитку України використовується не повністю.

А використовувати є що. Лише за земельною територією Україна є найбільшою країною Європи, а за родючістю ґрунтів – однією з провідних держав світу. Реформування та модернізація аграрного сектора спроможні підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва в еквіваленті, що забезпечить продуктами харчування **140-150** млн осіб. За різноманітністю та складом сировинно-матеріальних ресурсів Україна випереджає більшість розвинутих країн світу, а за коефіцієнтом транзитності (3,75) посідає перше місце в Європі.

Гарантом економічного зростання, економічного процвітання України є переорієнтація вітчизняної економіки на актуальні наукомісткі виробництва. Продовження експлуатації сьогоденної моделі економічного існування, тобто орієнтація на експорт сировини чи напівфабрикатів означатиме одне – наше подальше економічне аутсайдерство.

Включення України в глобалізаційні процеси багато в чому залежить і від нового механізму зовнішньоекономічної

діяльності, заснованої на принципах забезпечення постійного характеру економічних зв'язків, поетапного переходу від адміністративної до саморегульованої системи, дотримання критеріїв економічного співробітництва. Така логіка формування національної економіки та національного капіталу дає можливість реалізувати імпортозамінну зовнішньоекономічну стратегію, збільшити бюджетні надходження всіх рівнів, збалансувати фінансові потоки, врівноважити торговий і платіжний баланс, зміцнити національну грошову одиницю. Все це може стати запорукою економічної безпеки держави та зміцнення державного суверенітету України.

3 Рух антиглобалістів

Загалом, негативні процеси глобалізації полягають у посиленні влади міжнародних фінансових організацій на тлі кризи профспілкового й робочого руху. Однією з пріоритетних цілей ВТО, МВФ, Світового банку й т.п. є скорочення заробітної плати, урізування всіх трудових прав і гарантій. Визначилися ці пріоритети під прямим впливом діяльності транснаціональних корпорацій. Прихід ТНК у бідні країни обумовлений дешевою робочою силою й можливістю прямої експлуатації сировинних ресурсів цих країн.

Грубо кажучи, глобалізація є вираженням національних інтересів «золотого мільярда» у цілому й США зокрема.

За законом фізики, будь-яка дія народжує протидію, і виник рух супротивників глобалізації, названий Альтернативним рухом, а його прихильники – антиглобалістами.

В уявленні рядових громадян антиглобалістичний рух сьогодні найчастіше асоціюється з групою молодих людей, які, озброївшись кийками, подорожують із однієї країни в іншу, зривають роботу важливих світових форумів, б'ють вітрини, перевертають і підпалюють машини. Антиглобалістами лякають мирних обивателів, виставляють

їх як пряму загрозу спокійному життю. Сьогодні їх все частіше порівнюють із луддистами, які наприкінці XVIII – початку XIX ст. виступали проти застосування машин, ламали ці машини, щоб ті не витісняли робітників з фабрик і заводів. Однак, незважаючи на їхній опір, – аргументують свою позицію прихильники нинішнього курсу глобалізації, – тоді суспільний прогрес не вдалося повернути назад, і промислова революція в Англії стала реальністю. І на цій підставі створюється суспільна думка, що в русі антиглобалістів немає соціальної перспективи.

Деякі дослідники вважають попередниками антиглобалістичного руху Сапатистичну армію національного звільнення (Мексика), що виступала проти договору про вільну торгівлю, який підписаний США, Канадою й Мексикою (НАФТА) і вступив у силу 1 січня 1994 р. Влітку 1996 р. в штаті Чиapas у Мексиці пройшла перша міжнародна зустріч організацій, що виступають проти реалізації договору про вільну торгівлю й приєднання до нього в майбутньому інших, крім Мексики, країн Латинської Америки. Але основні події наприкінці 90-х років розгорталися в Європі – Франції.

Перш ніж описати ці події, хочеться додати, що в складі учасників антиглобалістичного руху переважають аж ніяк не жертви глобалізації, якщо мати на увазі ті 20 % найбіднішого населення планети, матеріальне становище яких за останні десятиліття погіршилося у два із зайвим рази в порівнянні з 20 % найбагатших верств. Навпаки, активну частину руху становлять середні міські верстви країн так званого «золотого мільярда».

У грудні 1997 р. французька газета «Le Monde Diplomatique» опублікувала статтю Ігнасіо Рамона «Обеззброїти ринок», що мала ефект бомби, яка розірвалася. У ній даний аналіз протиріч, що накопичувалися протягом останніх десяти років й 90-х років минулого століття, які стали остаточно очевидними. Мова, у першу чергу, ішла про стрімке зростання в умовах глобалізації фінансових ринків (валютних, кредитних,

фондових), які усе більше набували самостійного й самодостатнього значення, відриваючись від власне сфери виробництва й торгівлі.

Фінансова криза, що почалася в країнах Південно-Східної Азії восени 1997 р., – закономірний результат процесів, які відбуваються, і сумний підсумок розвитку світової економіки в 90-х роках ХХ ст. Він-то й став поштовхом, що сколихнув увесь світ. Розсудлива частина міжнародної громадськості раптом усвідомила, що фінансова глобалізація зайшла настільки далеко й у розпорядженні великих міжнародних фондів сьогодні зосереджені настільки великі фінансові ресурси, що їх вистачить для того, щоб відразу обвалити економіку будь-якої, навіть найрозвинутішої країни.

Небезпека світового диктату, що виходить із боку влади та підсилюється міжнародними фінансовими організаціями на тлі кризи профспілкового й міжнародного руху, привела в червні 1998 р. у Франції до об'єднання цілого ряду прогресивних французьких видань, суспільних асоціацій і профспілок в організацію «АТТАС-France» («Аттак-Франція»).

Необхідність боротьби з негативними наслідками глобалізації склала основу платформи «Аттак-Франція», що була прийнята в Парижі на міжнародній зустрічі в грудні 1998 р.

На цю зустріч були запрошені делегації інших країн, мети діяльності яких близькі цілям «Аттак-Франція». І таких організацій виявилось чимало. Зокрема, «Рух безземельних» (Бразилія), «Політичний й інформаційний центр міжнародної солідарності» (Південна Корея), «Жіночий рух» (Канада, Квебек), «Асоціація державних фермерів Karnathaka» (Індія), «Міжнародний форум альтернатив – FMA» (Бельгія, Канада, Сенегал) та ін. Більшість цих організацій взяли участь у паризькій міжнародній зустрічі 11-12 грудня 1998 р. і висловили готовність брати участь або сприяти руху «Аттак-Франція»

як руху за демократичний контроль над фінансовими ринками і їхніми установами.

Навколо «Аттак-Франція» стали збиратися екологічні організації, які виступають проти забруднення довкілля, жіночі організації, що діють проти дискримінації жінок, яка підсилюється, профспілки, що борються з обмеженням трудових прав громадян, і т.п. Кожна із громадських організацій звертала увагу на якусь одну проблему, що або стала породженням глобалізації, або істотно загострилася під впливом глобальних процесів, які відбуваються. Це й стало причиною того, що за організаціями, які згуртувалися навколо «Аттак-Франція», міцно закріпилося слово «проти», що, в остаточному підсумку, і вилилося в загальну назву – «антиглобалізм».

Більшість організаторів руху вважає цю назву не зовсім вдалою, оскільки вона спотворює правдивий сенс руху. У самій назві «антиглобалізм» закладений якийсь аспект заперечення, не видно позитива, що, напевно, не зовсім правильно, оскільки дезорієнтує громадян. Складається враження, особливо у непосвячених, що всі учасники руху виступають проти глобалізації як такої. Однак це зовсім не є правильним. Учасники руху борються не проти глобалізації, а з її негативними наслідками.

24-26 червня 1999 р. у Парижі відбулася друга велика міжнародна зустріч, на якій у цілому були присутні близько тисячі осіб з 70 країн світу. Вона називалася «Ринкова диктатура? Інший світ можливий». На цій зустрічі учасники не тільки обмінювалися інформацією, проводили спільні обговорення швидкозмінливої ситуації у світі, але й розробили план конкретних дій на найближчий час.

Також у 1999 р. по-справжньому масові маніфестації в Кельні (червень) і, особливо, Сіетлі (листопад) констатують де-факто антиглобалістичний рух, закріплюють ті характерні риси, які продовжують залишатися його атрибутами і сьогодні.

На даний момент кількість прихильників «Аттак-Франція» зросла у багато раз. У багатьох країнах виникли

аналогічні організації з аналогічною назвою, наприклад, «Аттак-Бразилія», «Аттак-Аргентина», «Аттак-Германія»... У серпні 2000 р. у Росії деякі вільні профспілки, частина жіночих організацій, а також прогресивні вчені заснували організацію «Демократичний контроль» («Аттак-Росія»). У цілому сьогодні такі організації існують більш ніж в 30 країнах. Антиглобалістичні структури успішно проникають у країни, що розвиваються, особливо в ті, де для цього є як ідеологічна основа, так і соціальна база, представлена в основному неурядовими організаціями лівого напрямку, що вже нагромадили солідний досвід роботи на глобальному рівні. Проте навіть там антиглобалістичні структури створюються з ініціативи за особистою участю західних країн.

Міжнародний рух «АТТАК» організовано як мережу, без яких-небудь ієрархічних структур і географічного «центру». Спілкування між його учасниками здійснюється за допомогою Інтернету, що сприяє обміну інформацією про діяльність.

Велике значення для антиглобалістичного руху мав Всесвітній економічний форум у Порту-Алегри в Бразилії в січні 2001 р. Він був задуманий як альтернатива форуму в Давосі, протилежна йому в декількох відносинах.

Насамперед – географічно. Всесвітній економічний форум щорічно проводився на відомому зимовому курорті у Швейцарії. Всесвітній соціальний форум проходив улітку в Бразилії. Якщо в Давосі зібралися члени уряду, високопоставлені чиновники й великі бізнесмени, то в Порту-Алегри були представлені делегати від численних громадських організацій і рухів, а також профспілки різних країн. У Давосі велика увага приділялася питанням створення сприятливих економічних умов для вільного руху капіталу в умовах глобалізації, в Порту-Алегри обговорювалися можливі негативні наслідки цього процесу.

Учасники Всесвітнього соціального форуму в першу чергу загострили увагу на негативних соціальних наслідках глобалізації, на які мало уваги звертають здивовані

створенням єдиного економічного простору офіційні особи. І, нарешті, що теж символічно, Всесвітній соціальний форум – у Порту-Алегри, у якому протягом останніх 8 років цілком успішно впроваджується система громадського самоврядування містом.

Всесвітній соціальний форум зібрав у Порту-Алегри більше 10 тисяч делегатів з 122 країн світу. А це вражає.

Таким чином, до осені 2001 р. можна вже було говорити й про перші підсумки мобілізації антиглобалістів. Їх «негативна» програма («чого ми не хочемо») була сформульована досить чітко і повно. Неолібералізм явно переходив до оборони.

На сьогоднішній день учасники антиглобалістичного руху досить чітко декларують одне зі своїх гасел: «Дати можливість людям самим визначати, як їм жити». Не варто нав'язувати народам уявлення про те, що таке «добре», тільки виходячи з інтересів учасників Давоського форуму. Люди самі розберуться й обумовлять, що для них добре, а що погано. Що їм підходить, а що ні. І не треба їм у цьому заважати. Саме до цього, за великим рахунком, сьогодні й прагне антиглобалістичний рух, зміцнюючи тим самим, а не руйнуючи демократичні принципи організації сучасного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Клеман К., Шеин О.В. Антиглобалистское движение и его перспективы в России // ЭКО. – 2002. – № 12. – С. 41-53.
- 2 Левашов В.К. Глобализация и социальная безопасность // Социс. – 2002. – № 3. – С. 19-27.
- 3 Лешан Е. Антиглобализм: попытки непопулярного анализа // Новая волна. – 2001. – №12.

- 4 Майданик К. Альтернативное движение: Фаза консолидации? Часть 1. Историческое место и генезис движения // МЭМО. – 2002. – № 11. – С. 23-30.
- 5 Майданик К. Альтернативное движение: Фаза консолидации? Часть 2: Пути в будущее // МЭМО. – 2002. – № 12. – С. 3-10.
- 6 Мысляева И.Н. Глобализация и антиглобализм // ЭКО. – 2002. – № 12. – С. 31-40.
- 7 Паршев А.В. Почему Россия не Америка? – Крымский мост-9Д, Форум, 2002. – 411 с.
- 8 Перегудов С. Неолиберальная глобализация: есть ли альтернатива? // МЭМО. – 2002. – №4. – С. 22-28.
- 9 Рогожина Н. Политическое лицо антиглобалистов // МЭМО. – 2002. – № 11. – С. 31-38.
- 10 Сенчагов В.К. Глобализация: позиция России // ЭКО. – 2002. – №2. – С. 21-29.
- 11 Чешков М. Смысл противостояния: не альтернативность, но вариабельность // МЭМО. – 2002. – № 6. – С. 24-30.

